

УДК 114/116:81'27

Сватко Ю. І.

ВІРТУАЛЬНІСТЬ. ЧАС. МОВА

У статті на тлі діалектики категорій «необхідність ↔ випадковість» і «ймовірність ↔ можливість» отримує онтологічне обґрунтування віртуальний характер сучасного Світу Людини, притаманна йому «втрата теперішнього» і принципова орієнтованість на майбутнє (отже, на молодість і новизну), а також відповідне йому мовленнєве оформлення на рівні основних видів і різновидів словесності.

Ключові слова: віртуальність, час, мова, необхідність, випадковість, імовірність, можливість, Світ Людини.

Преамбула

Продовжуючи думку одного з персонажів знаменитого роману Хуліо Кортасара, я вважаю, що нам і справді час уважніше придивитися до того, як сьогодні – часто саме на перетині поголосу і ЗМІ – збувається історична доля світу. Того світу, що обернувся для Європи ХХ ст. Світом Людини, а вже на початку ХХІ ст. чи не остаточно перетворився на спільний життєвий простір людства.

Звісно, підсумкові оцінки – справа майбутнього (якщо воно у нас є!).

Проте події бурхливих 90-х і глобальна криза революційних «нульових» вельми актуалізували питання про спадок, з яким ми увійшли у перше сторіччя III тисячоліття Христової ери. Очевидно, наявні обмеження цього тексту у просторі й часі виключають вичерпність можливих відповідей по суті, але дають змогу – поки що принаймні тезово й без особливих зобов'язань – позначити ймовірні напрямки цієї розмови. Я волів би присвятити її проблемам віртуальності, часу й мови, освяченим ключовими словами нашої доби, її справжніми «референтними індексами»¹.

Тож далі – про наріжні онтологічні «індикатори оцінки» нашої доби: «КАК БЫ» (так – мовою оригіналу!), «ТИПУ», «КРУТО!», «ВІДСТІЙ!», «РОЗСЛАБСЯ!». Спробуймо порозумітися з онтологією, мовою і часом.

¹ Сподіваюся, згадані слова / слівця матимуть потужну пояснювальну силу для прийдешніх допитливих істориків, якщо ті ще пам'ятатимуть – і розумітимуть – мудрі слова Леона Блюма з його *L'âme de Napoléon* щодо історії як величезного літургійного тексту, «де йоти й точки важать не менше, аніж рядки й цілі глави, натомість важливість тих і других для нас є невизначною й глибоко потаєною».

І. Віртуальність

Почнемо ми з проблеми віртуальності як наріжної ознаки притаманного нашій добі й тимчасово завершального для всієї історії світоустрою. Саме вона багато в чому визначає його цільові установки, поведінкові моделі й життєві приписи.

Ще на початку 90-х рр. – з огляду на трагічний досвід ХХ ст. і грізні провісти прийдешнього віку – я позначив цей світоустрій як **СВІТ ЛЮДИНИ**², маючи на увазі, що в його основі лежить глобальна ідея облаштування життєвого простору під орудою *людської особистості*. Аналіз «філософії Світу Людини»³, зафіксованої в програмних документах міжнародних організацій⁴, свідчить: саме така автономна *resp.* незалежна від будь-яких авторитетів чи абсолютних засад життя, отже, відносна, умовна й кінцева, власне – **ЛІБЕРАЛЬНА ОСОБИСТІСТЬ** є центром і внутрішнім кордоном цього світу⁵. Передусім завдяки їй (і лише потім – через розвиток сучасних ЗМІ, прогрес ІТ-техноло-

² Див. присвячені цій проблематиці праці автора: [9], [12], [13, с. 83–85], [14, с. 3–7], [15, с. 3–4], [16, с. 111–114].

³ Пріоритетність такої інтерпретації засвідчено у Паризькій хартії для нової Європи (1989) [19], доповідях 1995 р. Комісії ООН щодо глобального управління («Наше сусідство у світі») [24], Всесвітньої комісії з культури і розвитку («Наші творчі відмінності») [23], а також у чиказькій «Декларації щодо світової етики» (1993) [20].

⁴ Насамперед це резолюції, декларації, конвенції, рекомендації ООН та її спеціалізованих установ (ЮНЕСКО, ПРООН, ЮНІСЕФ, МОП, Світовий банк, регіональні банки розвитку і МВФ).

⁵ З огляду на це підписана 2009 р. Лісабонська угода про реформування ЄС, що замінила проект Конституції ЄС, не містить бодай натяків на абсолютні засади життя. Див. щодо цього: [21].

гій чи ринок деривативів ¹ він постає як наскрізь відносний, смислово не визначений на тлі абсолютних у своїй непорушності ідеалів, а отже, *можливісний*, тобто віртуальний саме *по суті* ².

Власне, про віртуальність варто вести мову там і тоді, де й коли дійсність у її реальних (= *фактично* осмислених) виразних ликах і водночас в її очевидній *resp.* дотеоретичній (= умоглядній) поясненості, тобто саме в її сліпучій справжності, наче закривається від нас. Закривається найперше через наше відвертання від істини як остаточної відповідності світового цілого власному розумному обґрунтуванню або своїй вихідній «формальній причині», з огляду на її вже власне позасвітові засади. Тоді замість дійсності як живого синтезу «ідеї» та «матерії», смислу й факту ми й зустрічаємось або з трагедією ізольованого світового розуму як необхідного, проте цілком абстрактного принципу світового ладу або з комедією знетямленої світової речовини, що, будучи кинута напризволяще, приречена на лише пародійне відтворення світового ладу на засадах суцільного розпилю й німоти.

У першому випадку ми бачимо, як місце дійсності заступає навіть не сам смисл, а його «онтологічна необхідність» [10, с. 59]. Звісно, смисл зовсім не є необхідністю. Проте, як справедливо зазначає О. Ф. Лосєв у «Діалектичних засадах математики» [7, с. 182] ³, на тлі та в аспекті свого можливого здійснення смисл є саме необхідністю, хоча це здійснення-втілення не фіксується, а присутнє тут суто негативно – як *принцип*. Тобто смисл факту у світлі факту, але без самого факту є **НЕОБХІДНІСТЮ**.

У другому ж випадку місце дійсності заступає вже не сама необхідність як така, а «визначена своєю фактичністю необхідність», тобто необхідність, що дана лише «натяком», у її власній «тілесності», чи «якісності», – і це є **ВИПАДОК** [10, с. 61]. Тож, слідом за «паралелями» лосєвської думки, випадковість – факт смислу у світлі смислу, проте без самого смислу. Мислячи необхідність, ми від'ємно примислюємо випадковість – як те, що виключається буттям необхідного. Випадкове буття негативізує всіляку вірогідність чи закономірність, хоча визначається на її тлі. Або ще так: випадковість – факт у світлі смислу, але без самого смислу з його самообґрунтуванням [7, с. 182–183].

З іншого боку, самі щойно отримані нами на рівні категорій *необхідність* і *випадковість* негайно переосмислюються / переоформляються у своєму подальшому сукупному взаємопокладанні.

¹ Скажімо, кредитних свопів (SWAP) – похідних фінансових інструментів, угод, що дають можливість обмінювати одні активи / зобов'язання на інші.

² Звідси – апологія *віртуального* стилю життя, який утверджується на шляхах лише умовної (іміджевої) *персонажності*, або суцільного життєво-особистісного *акторства*.

³ Услід Стагіритовій «Фізиці» (II 5–6) [3, с. 93–95].

У першому випадку ми тоді маємо **ЙМОВІРНІСТЬ** як необхідність у світлі випадковості, проте без самої випадковості, коли смисл набуває двовимірності, тобто стверджує ⁴ вже не тільки себе, але й власне інобуття – і тим робить його саме *ймовірним*, отже, не обов'язковим для фактичного здійснення. Тобто речі можуть щось означати за смислом навіть поза своїм фактичним буттям саме як *смилова* можливість, як смисл у світлі факту – без самого факту, проте з урахуванням принципової можливості його осмислення [7, с. 183–186].

Що ж до другого випадку, то тут перед нами постає не *смилова*, а саме **ФАКТИЧНА МОЖЛИВІСТЬ** як така, або випадковість у світлі необхідності, проте без самої необхідності ⁵. Тут факт обґрунтовується не лише смислом, але й самим собою, *фактично*. Інакше кажучи, він постає як фактична *причина* – й тим вбирає в себе зміст смислу, стає *реальною можливістю*, або ж *фактичною силою*, власне – **ПОТЕНЦІЄЮ** [7, с. 186] ⁶. Або ще так: можливість – це факт у світлі смислу, проте без самообґрунтування смислу, а лише у зв'язку з його змістовним наповненням. І коли ми беремо всю наявну можливість речі в її «до- й позасмисловій фактичності», у своєму власне ігровому аспекті вона нараз «відкривається... як доля» [10, с. 66].

З урахуванням щойно наведених смислових «ходів» обґрунтований лише власною фактичною наявністю поза всякою трансцендентною смисловою необхідністю, інакше кажучи, цілком випадковий, сирітськи зішуканий до самого себе Світ Людини виявляється приреченим на перманентну кризу самоідентифікації перед лицем зовні складного, проте внутрішньо двомірного образу дійсності. І тоді пожилці цього *фактично* напруженого й водночас *смилово* примітивізованого, тобто вельми функціонального світу з його демократичними процедурами, відкритим простором (поп-)культури, некритично усвідомленою модою, налаштованою на ринок праці освітою й твердим наміром синтезувати земне й небесне, або субстанціалізуватись у вічності, засобами кінцевого й відносного, власне – побудувати рай на землі ⁷, перетворюються на справжніх **ПОШУКАЧІВ**.

⁴ Тобто смисловим чином *вбирає, покладає, пояснює, визначає, увиразнює, оформляє*.

⁵ Здається, саме її Шеллінг колись називав «емпіричною необхідністю», яка «й сама є лише замаскованою випадковістю» [18, с. 130].

⁶ Услід 12-й главі п'ятої книги Стагіритовій «Метафізики» [2, с. 162–164] й витонченому вченню Плотина про потенцію та енергію [8, с. 373–380].

⁷ У його зовнішньо-тілесному *resp.* колективістськи-виробничому вимірі (пор. світовий *соціалізм*) чи, навпаки, з огляду на його внутрішньо-розумний *resp.* індивідуалістично-споживацький бік (пор. світовий *капіталізм*), чи нарешті, в їхньому обопільному синтезі (пор. світовий *фашизм*). Див. один з варіантів рефлексії щодо цього сюжету в [5, с. 391].

Коли ж вони у своєму (п)ошукуванні й онтологічній занедбаності виявляються замкнутими на власні відчуття / почуття або колективне підсвідоме, за яким – пустота самочинно схематизованого світу, настає час *фіктивності*. То є торжество буденної посередності, поміркованості й снобізму, зворотним боком якого виявляється нестямний анархічний ¹ екстрим з його семантично пустим гаслом «**КРУТО!**». Врешті-решт, останньою правдою для всіх, хто не здатний повернутися до себе, втративши абсолютну міру власної справжності у цьому дивовижному світі примар, лунає глобальне «**РОЗСЛАБСЯ!**».

II. Час

Зазначена наприкінці розділу I принципова смислова невизначеність Світу Людини через відсутність справжньої, безвідносної, власне – абсолютної міри – передбачає декілька серйозних, онтологічно обґрунтованих наслідків. Проте в межах цієї статті мене передусім цікавить питання, як це позначається на часовій орієнтованості Світу Людини. І тут на нас чекає кілька маленьких відкриттів, на які давно натякає повсякденна емпірика й мова життя.

Найочевиднішим за цих обставин є те, що в ситуації трагічної об'єктивної невимірності, коли сучасність у процесі деонтологізації втрачає свою справжню цінність заради власних – лише умовних і тимчасових – конвенційних тлумачень (ера техніки, демократії, науки, культури, глобалізації *etc.*), зі світової сцени зникає *теперішній* час. Втративши прив'язку до вічності ², а отже, й автономний об'єктивний вимір, будь-яку певність на тлі власної невідпорної швидкоплинності, він просто розчиняється в узагальненому досвіді минулого й гарячковому передбаченні прийдешніх подій ³. Так суд над минулим і прогнозування майбутнього перетворюються на дві основні інтенції Світу Людини. Між ними розвиваються звичні структури й сам досвід повсякденності: віковий ценз, традиційна родина, орієнтовані на авторитет виховання й освіта, усталене домашнє господарство, консервативні структури державного управління.

¹ Тобто суспільно аморфний.

² Саме така прив'язка, де час набуває вигляду «рухливого образу вічності» (Плотин), дозволила бл. Августину розгадати тасмницю часу, вивравши його з лещат астрономії й розмістивши, як у своєрідному «горизонті присутності», в душі-«християнці», яка сама є подобою Божою, а за муром Церкви як містичного Тіла Христового й справжньої хранительки часу виявляється лише прочанкою у частково знятимленому світовому поцейбіччі з усією його скороминушістю [1, с. 222 (11 XX26)].

³ Пор. знаменитий мерехтливий світ (світло!) середньовічного «немовби», світ видимостей і подіб, «світ минулого» [4, с. 90], коли християнин опиняється віч-на-віч із поцейбіччям, узятим поза опікуванням з боку трансцендентних засад. Це світ, байдужий до самого часу як чогось, за словами Гадамера, «плинного», «такого, що не існує в дійсності» й «вислизає з лещат розуміння» [22, с. 43].

У результаті, з одного боку, Світ Людини постає як глобалізований світ культурних установ, що забезпечують статистично упрозорений в індексах цитування повтор, а саме: архівів, бібліотек, музеїв, тобто в широкому сенсі сховищ. З іншого боку, це спрямований у майбутнє світ почасти імпліцитних «соціальних натяків» – передусім поголосу й моди. Або ще: це світ «суддів минулого» (*експертів*) і «продавців майбутнього» (*консультантів*), які перебрали на себе функції відповідальних за сьогодення *аналітиків*.

І все ж головним часом Світу Людини з огляду на його принципову плинність, змінність і смислову невизначеність виявляється саме *майбутнє*. Тож минуле оцінюється тут з огляду на прийдешні події, отримуючи характер міфу. Позитивний «досвід минулого» формується за умови, що майбутнє підперте конвенціалізованим суспільним ідеалом, адже колективний досвід сам по собі є набагато усталенішою величиною, аніж колективне майбутнє, в якому він нараз проблематизується, якщо останнє не освячене згаданим ідеалом. Тож генералізований у поверхневих структурах мовлення запит на нього – норма для «ф'ючерсно» орієнтованого Світу Людини. Минуле ж як таке не має самостійної вартості, перетворюючись на справжній «**ВІДСТІЙ**».

Новий розподіл часу призводить до зміни усієї звичної «карти реальності». Відтепер вона фокусується не на причинах (минуле), а на цілях (майбутнє). Відповідно, конфлікти, що завжди точаться «у зв'язку з чимось» ⁴, аби допомогти суспільству краще досягнути дійсного стан справ і тим повернути навколишній світ до порядку й миру [11, с. 72], поступаються місцем творчій боротьбі «за щось» з її налаштованістю на кінцевий результат, отже, на екологічно орієнтоване «узгодження наявного *status quo* з тим, яким він має бути через перемогу нового стилю життя» [11, с. 72].

Утім, зважаючи на принципово недовідний, процесуальний характер знання в ситуації принципової «множинності істин» на тлі відмови від абсолютних засад життя у Світі Людини ставка на доведення обертається ставкою на переконливість – і світ філософії й логіки перетворюється на світ безупинних риторичних вправ. Тож зразковим способом існування Світу Людини наразі виявляється креативне, екологічне, недовідне, проте різною мірою переконливе (= *риторичне*) мовлення.

Це є мовлення щодо послідовного майбутнього відтворення світу як *домірного* людині, тобто безпечного для неї середовища послуг (сервісів), в якому за теперішній час спеціально не відпові-

⁴ Точніше, з приводу узгодження конкретних неочевидних / незвичних для громади, власне – проблемних гадок, бажань або почуттів, а також суперечних й особистісно забарвлених засад, вихідних положень, статусів, позицій та інтересів [11, с. 72].

дає ніхто. Тому сьогодні нагадує батька, який до 14 років ростив дочку, аж раптом побачив її з якимсь хлопцем – і з жахом зрозумів, що працював на чуже майбутнє, яке йому не належить.

За право тлумачити це майбутнє змагаються всі. Проте майбутнє є вічно новим, як сам час. «Час, – зазначає з цього приводу О. Ф. Лосев у трактаті «Музика як предмет логіки», – алогічний саме в аспекті своєї плинності, оскільки час лише тоді й можливий, коли в ньому є майбутнє, і, найголовніше, *невідоме* майбутнє». І додає: «Час, звідси, також є царица випадку» [6, с. 543]. Тому майбутнє є ще й вічно молодим. Інакше кажучи, воно належить молоді. Отже, тлумачити або прогнозувати майбутнє відповідним чином, у стилі «**КАК БЫ**» / «**ТИПУ**», – це передусім бути *молодим*, бути долученим до молодості.

Ось чому сучасна епоха – це епоха молодих, а нинішня мода є насамперед молодіжною, тож молодість нині, за визначенням, «у моді». Ось чому молодими є ті, хто безпосередньо прогнозує майбутнє, передусім (див. далі) – представники засобів масової інформації. Долучитися до молодості тут означає долучитися до самого часу. Все інше або не існує, або є типовим «**ВІДСТОЄМ**».

Так стоїть справа за доби, що не знає теперішнього й розучилася зважено говорити з власним минулим.

III. Мова

Зміни, що їх зазнає Світ Людини на початку другого десятиліття ХХІ ст., прямо ставлять питання про мову, в якій мають знайти відображення – і справді вхоплюються – раніше розглянуті зрушення.

Очевидно, вкрай цікавим є, зокрема, питання про можливість генералізації щодо майбутнього¹. Проте нам доведеться залишити його та пов'язані з цим проблеми кванторів загальності, модальних операторів і втрачених перформативів для фахівців-філологів і спеціалістів з ефективної комунікації, придивившись натомість до більш загальної проблеми розподілу словесності за видами й різновидами.

Дійсно, наявний у сучасному глобалізованому Світі Людини розподіл словесності, або мовлення, яке забезпечує ефективне вершення справ, зазнає справді революційних змін.

На перше місце висувається змішана словесність, або масова комунікація, а в ній самій – саме той вид словесності, що передусім орієнтований на інтернаціоналізм джерел, масове (обивательське) поширення життєвого стилю,

отже – принципову неісторичність свідомості й плюралізм думок, тобто на масове керування через *прогноз*. Я маю на увазі ЗМІ – й співпраці з ними прагнуть усі верстви суспільства й усі гілки державної влади. При цьому останні також відчутно зміщуються в простір майбутнього.

Про прийдешні часи, отже, прагне говорити не лише прямо орієнтована на них *законодавча влада*, що відповідає за майбутню безпеку й прийняття рішень через наради. Та сама інтенція спостерігається й у відповідальній за справедливість, тож орієнтованій на оцінку минулого *судової влади*². Нарешті, на цьому обійсті ми зустрічаємо й відповідальну за співжиття, тож начебто зациклену на сьогодні й інформувани щодо поточних подій *владу виконавчу*. Остання також усе більше воліє судити попередників і мріяти про щасливе «завтра».

Щодо інших родів, видів і різновидів словесності варто стисло вказати хоча б на такі тенденції, пов'язані передусім із нехтуванням традиційних для них і чітко окреслених у загальній філології заборон:

1. **УСНА СЛОВЕСНІСТЬ** (дописьмове усне мовлення, ораторика, гомілетика).

Стосовно дописьмового усного мовлення звертає на себе увагу передусім *поголов*, де нехтування заборонаю на відтворення мовлення більше, ніж один раз у різних аудиторіях, перетворює його на *пропаганду* як багаторазове мовлення щодо орієнтації в новому стилі життя. З іншого боку, в межах ораторики нехтування заборонаю на мовлення щодо планів на майбутнє у *судових* і *показових* промовах перетворює їх на промови *дорадчі* як мовлення щодо майбутніх реформ (часто – замість самих реформ). Нарешті, в гомілетичі нехтування заборонаю на введення нового знання перетворює *проповідь* на *пропаганду*; переорієнтація з трансляції на трансмутацію знання³ в *навчальному мовленні* надає навчальному процесу ознак принципової *пошуковості*; власне *пропаганда* через нехтування заборонаю на заклики до прямої дії замість опису / інтерпретації нових подій перетворюється на *агітацію*.

2. **ПИСЬМОВА СЛОВЕСНІСТЬ** (писемність, література).

У межах писемності передусім привертає до себе увагу такий її різновид, як *листи*, де жорстка орієнтація у часі, фактично, вбиває власне паперові листи на користь електронних. З іншого боку, що стосується *документів*, то нехтування традиційною заборонаю на невизначену модальність через орієнтацію на принципово неви-

¹ Ідеться про ті лінгвістичні структури, «за посередництва яких ми створюємо правила, класи, абстракції», коли частки картини світу, відриваючись від вихідного досвіду, «починають репрезентувати в цілому категорію, щодо якої цей досвід є лише окремим випадком» [17, с. 112].

² Тут і настає час так званих «політичних» судових рішень.

³ Що, врешті, й дало Світу Людини сучасну науку й сучасну систему університетської освіти, узгоджені з механізмом пізнання як процесом відкриттів і винаходів.

значене майбутнє призводить до того, що сучасні організації все частіше інтерпретують накази як рекомендації, а рекомендації – як накази, чим суттєво знижують керованість / прогнозованість власної діяльності. Нарешті, нинішні автори рукописів достатньо легко нехтують заборону на попередню угоду з читачем, чим створюють ангажований ринок рукописів.

Своєю чергою, в межах літератури привертає увагу *художня*, де постмодерне нехтування заборону на плагіат і відсутність власного стилю обертають її на *масову* (= *pop-*) *літературу*. Зі свого боку, тексти *наукової літератури* нині все частіше нехтують заборону на незасвідчені факти, що перетворює цей різновид письмової словесності на *пропаганду* і *фіксовану мрію*.

**3. ЗМІШАНА СЛОВЕСНІСТЬ, або МА-
СОВА КОМУНІКАЦІЯ** (ЗМІ, реклама, інформатика).

Що стосується текстів масової комунікації, то ЗМІ (радіо, кіно, телебачення, преса, інтернет) нині позиціонуються як основний вид словесності у Світі Людини, який прямо відповідає за *прогноз*. Зі свого боку, *реклама* все частіше нехтує заборону на недостовірні (незасвідчені в силу новизни) дані, що перетворює її на елемент *пропаганди*. Нарешті, *інформатика* нехтує заборону на загальність користування й порушення авторського права, що перетворює її на складову ЗМІ й засіб подолання характерної для Світу Людини ХХ ст. *приватності*.

Так, мова супроводжує сучасне життя в майбутнє, огранюючи його віртуальні засади головними слівцями доби, яких значно менше, ніж у Еллочки-людоджерки – сумнозвісної провісниці «прекрасного нового світу».

Можливо, на нас чекає «как бы» кінець часів? Можливо, ми це, «типу», побачимо? Очевидно, ми до цього не готові. Круто! Розслабся.

1. Августин А. Исповедь / Аврелий Августин. – М. : Канон+, 1997. – 464 с.
2. Аристотель. Метафизика [Кн. 5. Гл. 12] / Аристотель // Сочинения : в 4 т. / Аристотель. – Т. 1. – М. : Мысль, 1976. – С. 162–164.
3. Аристотель. Физика [Кн. 2. Гл. 5, 6] / Аристотель // Сочинения : в 4 т. / Аристотель. – Т. 3. – М. : Мысль, 1981. – С. 93–96.
4. Блок М. Феодальное общество / Марк Блок. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 2003. – 504 с.
5. Лосев А. Ф. История эстетических учений / А. Ф. Лосев // ФОРМА – СТИЛЬ – ВЫРАЖЕНИЕ / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 1995. – С. 321–404.
6. Лосев А. Ф. Музыка как предмет логики / А. Ф. Лосев // Там само. – С. 405–602.
7. Лосев А. Ф. Диалектические основы математики / А. Ф. Лосев // Хаос и структура / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 1997. – С. 5–608.
8. Плотин. О потенции и энергии / Плотин // Сочинения. Плотин в русских переводах / сост. М. А. Солопова. – СПб. ; М. : Алетейя, 1995. – С. 309–315; 373–380.
9. Сватко Ю. И. Имя как Текст и Текст как Имя : лингвистические и лингвофилософские основания анализа : дис. на соиск. ученой степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.01+10.02.19 / Ю. И. Сватко. – Краснодар, 1994. – 653 с.
10. Сватко Ю. И. Великое Без-различное (введение в философию игры) / Ю. И. Сватко // Философия языка : в границах и вне границ / Сост. и науч. ред. Д. И. Руденко. – [Т. 3–4]. – Х. : Око, 1999. – С. 33–97.
11. Сватко Ю. І. Конфлікти в галузі державного мовлення і державного управління : риторичний вимір / Ю. І. Сватко // Конфліктологічна експертиза : теорія й методика. Актуальні проблеми конфліктологічної експертизи. – 2008. – Вип. 6. – С. 71–85.
12. Сватко Ю. І. Перспективи філософської освіти в Україні у світлі стратегічних завдань ЮНЕСКО в галузі філософії / Ю. І. Сватко. – Режим доступу: http://vo.kiev.ua/files/ukr/varia_339_ua_phil_strat_edu.pdf. – Назва з екрана.
13. Сватко Ю. І. Per aspera ad pacis, або Конфлікти в галузі державного мовлення і державного управління очима класичної риторики / Ю. І. Сватко // Філософія комунікації : Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. – 2009. – № 1. – С. 76–89.
14. Сватко Ю. І. Право на освіту в контексті глобальної кризи, «Цілей розвитку тисячоліття» і автономії університетів / Ю. І. Сватко // Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2009. – Т. 97. – С. 3–12.
15. Сватко Ю. І. Вища освіта і ринок праці : міжнародний порядок денний і національні пріоритети України / Ю. І. Сватко // Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2010. – Т. 112. – С. 3–9.
16. Сватко Ю. І. Миф о кредите, или Аналитика одной современной коммуникативной установки / Ю. И. Сватко // Філософія спілкування : Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. – 2010. – № 3. – С. 111–132.
17. Холл М. Магия коммуникации : Использование структуры и значения языка / Майкл Холл. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК ; М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2004. – 352 с.
18. Шеллинг В. Ф. Философские исследования о сущности человеческой свободы и связанных с ней предметах / Фридрих Вильгельм Шеллинг // Сочинения : в 2 т. / Фридрих Вильгельм Шеллинг. – Т. 2. – М. : Мысль, 1989. – С. 86–158.
19. Carta de Paris para una nueva Europa. – 1990. – Режим доступу: http://www.osce.org/documents/html/pdf/html/4045_es.pdf.html. – Назва з екрана.
20. Declaration Toward a Global Ethic. – 1993. – Режим доступу: <http://www.weltethos.org/dat-english/03-declaration.htm>. – Назва з екрана.
21. Draft Treaty Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. – 2009. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsupload/cg00001.en07.pdf>. – Назва з екрана.
22. Gadamer H.-G. L'expérience intérieure du temps et l'échec de la réflexion dans la pensée occidentale / H.-G. Gadamer // Le temps et les philosophies. – Paris : Payot / UNESCO, 1978. – P. 39–53.
23. Our Creative Diversity : Report of the World Commission on Culture and Development. – 1995. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001016/101651e.pdf>. – Назва з екрана.
24. Our Global Neighborhood : Report of the Commission on Global Governance. – 1995. – Режим доступу: <http://www.sovereignty.net/gov/ogn-front.html>. – Назва з екрана.

Yu. Svatko

VIRTUALITY. TIME. LANGUAGE

In the article, on the backdrop of the dialectic of categories “necessity ↔ fortuity” and “probability ↔ possibility”, an ontological foundation for the virtual character of the contemporary Human World is given, with its characteristic “loss of the present” and a primary orientation towards future (and so also towards youth and novelty), as well as with its respective language forms on the level of different kinds of literature.

Keywords: virtuality, time, language, necessity, fortuity, probability, possibility, Human World.

УДК 113:115]:111.32:911.375

Карповець М. В.

АНТРОПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЧАСУ В СВІТІ МІСТА

У статті проаналізовано модуси часу в місті як світі людського буття. Зроблено висновок, що об’єктивні та суб’єктивні переживання часу діалектично формують світ міського буття і водночас людину міста.

Ключові слова: час, місто, час у місті, модуси часу, ритм міста, буденність, переживання часу, тілесність.

З появою міста людське буття набуває зовсім нового наповнення й оформлення, втілюючись у різних стратегіях культури. Місто вибудовується як повноцінний світ людського буття і феномен культури, як тонкий і складний механізм, що задовольняє, впорядковує й організовує «тілесні потреби» і великою мірою визначає архітектоніку розуму та волі [9, с. 128–129]. Поняття «світ» має тут не тільки теоретичний, а й емпіричний характер: «світ» не лише мислиться, а ще й переживається, тому постає певним духовно-практичним утворенням, завдяки якому людина входить до культури міста і водночас впливає на неї.

Буття світу міста від початку пов’язане із буттям людини у просторі та часі, а аналіз часу міста – із розумінням людини в урбаністичному середовищі. На відміну від проблеми простору, проблемі часу в місті не приділено достатньої уваги: в урбаністичних студіях (Льюїс Мамфорд, Джейн Джекобс, Луїс Вірт, Роберт Парк, Патрік Геддес) склалася парадигма розуміння буття міста як такого, що розгортається у просторі, однак ігнорується той фактор, що динаміка людського

буття саме й виражається завдяки смисловим модусам часу, як-от ритм, темп і їх лінійна/циклічна послідовність, а також минуле, теперішнє і майбутнє.

Мета статті полягає у спробі теоретичного осмислення переживання часу як не менш важливого виміру людського буття у світі міста. У контексті поставленої мети спробуємо: 1) окреслити образ часової організації міста в історико-культурному аспекті; 2) розглянути поняття «образ часу» та «час культури» в контексті ритму і темпу міста; 3) проаналізувати відчуття людиною часу в культурі міста, зокрема в таких смислових модусах, як послідовність, замкненість і переживання часу.

Прообразом часової організації міського життя було формування ранніх уявлень про час у палеоліті. Перехід від первісного племені до першої форми людської спільності (преміста) потребував заміни біологічних зв’язків культурними, а отже, творення й підтримування єдиного ритму організованого часу в конкретних ритуалах і породжених ними навичках [7, с. 7]. На цій основі формується образ циклічного часу – «ча-